

BESLUT

2018-11-12

Dnr: 18/01904

SAKEN

Madame Deemas underbara resa, SVT1, 2018-05-23, program om en resa genom Sverige; fråga om saklighet och mediets genomslagskraft

BESLUT

Programmet frias. Det strider inte mot kravet på saklighet eller bestämmelsen om televisionens särskilda genomslagskraft.

PROGRAMMET

Det aktuella programmet utgjorde ett avsnitt ur en serie i vilken en syrisk filmstjärna, A, och hennes man, B, reste genom Sverige i jakt på ett sommarhus. I programmet reste A och B, tillsammans med sin chaufför, C, till Lappland. I programmet varvades flera scener med en scen i vilken A och B satt i en soffa och pratade med varandra. I en sekvens sades följande (enligt svensk textning).

(A) – Jag hade hört att de riktiga svenskarna, de infödda, lever där. (C) – De har ett eget språk, egen kultur... (A) – Hur är de? (C) – De är som beduiner. De flyttar runt mycket. De har djur som kallas renar. Så de flyttar runt med dem. (A) – Även nuförtiden? (C) – Ja, en del gör det fortfarande. Men nu har de skolor, precis som vi. Så det är ingen skillnad. (A) – Hur ser de ut? Som du? (C) – Nej! De ser mer ut som... Du vet eskimåer? (A) – Ja. (C) – De liknar dem. (B) – Med likadana ögon? (C) – Forskning visar att om man drar en linje runt jorden uppe i norr så finns det samer, eskimåer, Grönland och... Nordamerika. Om man fortsätter neråt finns det indianer. Och på den här sidan finns det kineser. (B) – Är de svarta? (C) – Nej. Bruna. Brunaktiga. (A) – Är det säkert? (B) – De är inte ljusa? (C) – De blir mörka i hyn av solen. De har... (B) – Är de många eller en minoritet? (C) – Jag vet inte. (B) – Vi åker dit. (A) – Vi kan inte besöka Sverige utan att åka dit, även om vi inte köper ett hus där.

Lite senare visades först när A samtalade med ett butiksbiträde och därefter visades bland annat när A, B och C pratade. Följande sades (enligt svensk textning).

(A) – Det sägs att de riktiga svenskarna bor i norr. (Butiksbiträde) – Ja. Inte här, utan... (B) – Längre norrut? (A) – Hon sa att samerna bor i Kiruna. (B) – I närheten av Kiruna. (A) – Hon sa att om vi har tur får vi se samer. [---]

(B) – De har inte samma krav på sig. "Jag måste klä mig på ett visst sätt, ha en viss bil." De behöver bara... (C) – ...vara sig själva. (B) – Ja. De behöver inga prylar. Bara se till att ha kläder. Mat och göra fler samer.

Något senare besökte A och B en mataffär i en by i vilken A och B träffade en familj från Syrien. De berättade bland annat att olika kulturer brukade träffas och laga mat tillsammans och bjöd in A och B. Därefter presenterade familjen tre personer som de handlade tillsammans med. Bland annat sades följande (enligt svensk textning).

(B) – Jag trodde att han var same. Vi hade ju fått höra att de har sneda ögon... (A) – Det där är så rasistiskt. (B) – Hur beskriver man dem då? Men han var från Afghanistan.

En av de kvinnor A och B träffade i affären sa sedan att A och B kanske skulle komma att träffa samer när de skulle laga mat tillsammans, varpå B jublade.

Därefter visades scener från den gemensamma matlagningen. B sa bland annat att det var en samlingspunkt för flyktingar och efter att A frågat de som deltog i matlagningen vilka som är Sveriges ursprungsbefolkning svarade en kvinna, D, och bland annat sades följande.

Det var samerna. Absolut. Eller lappar som de säger men det får man ju inte säga numera, för det är fult att säga.

Därefter framkom det att D själv var same varpå följande sades (enligt svensk textning).

(A) – En same! (B) – Äntligen! Roligt att få träffa dig. Men hon ser inte ut som de sa. Folk hade sagt att de var mörkhyade med speciella ögon. Nej, hon såg normal ut. (A) – Normal? Såklart.

B frågade därefter D om hon kunde berätta om samerna varpå D bjöd in A och B till sitt hem. B sa sedan att han trodde att D bodde i en igloo. När A, B och D befann sig utanför D:s hus sa B att det såg ut som ett svenskt hus varpå D frågade om han hade trott att hon bodde i en kåta. Därefter sades bland annat följande.

(D) – Det är ingen som bor i kåtor numer inte. (C) – Ja, ja så de flyttat... (D) – Nej, jo men de flyttar inte något mera nu, de flyttar bara med renarna. [...] Annars är de ju bofasta, alla är bofasta.

I det fortsatta samtalet sa C att det fortfarande är en stor fråga vem som äger landet men att samerna borde äga sin egen mark. D visade sedan bilder på sin familj och visade A och B runt i sitt hem. B sa sedan att D hade ett drag av ursprungsbefolkning och sedan sades följande (enligt svensk textning).

(A) – Hon berättade att samerna för längesen var diskriminerade. De fick inte tala sitt eget språk. (C) – Svenska staten behandlade samerna illa. (A) – De utsattes för

rasism. De fick inte klä sig som samer. (B) – Man mätte deras huvuden. (A) – Och man betraktade dem som mindre intelligenta än andra. Ni svenskar är hemska.

Därefter provade A D:s kläder och hon sa bland annat att hon kände sig som en same varpå C sa följande

Hon ser faktiskt samisk ut. Alltså hon har ansiktet.

A, B och D samtalade därefter om färgerna på dräkten och om betydelsen av dessa. Strax därefter sades följande (enligt svensk textning).

(B) – Nu börjar de få tillbaka sina rättigheter, som lärs ut i skolan. (A) – Och de har egna skolor. De försöker bevara samiskan. (B) – Man insåg nog att samerna är ursprungsfolket. Man skyddar deras historia och kulturarv genom att hjälpa dem bevara sitt eget språk. De får mycket hjälp nu.

Senare i programmet träffade A och B en person vars föräldrar var från Irak. Han berättade bland annat om sin uppväxt i norra Sverige och han, A och B pratade kort om betydelsen av kultur och tillhörighet.

Avslutningsvis i programmet sades bland annat följande.

(A) – Först tänkte jag: "Det kommer bli trist och kallt. Allt är annorlunda." [...] Jag har träffat olika människor. [...] Vackra människor. [...] Alla har lärt oss något om livet. [...] Nu ser vi på livet ur ett annat perspektiv.

ANMÄLAN

Anmälaren anser att det i inslaget gavs uttryck för stereotypa och rasistiska föreställningar om samer, bland annat om hur de ser ut, och att det spår på fördomar mot samer. Enligt anmälaren förekom också faktafel, alla samer äger inte renar utan endast 10 procent äger och bedriver renskötsel.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

Sveriges Television (SVT) har getts möjlighet att yttra sig över om programmet överensstämmer med bestämmelsen om televisionens särskilda genomslagskraft. SVT anför följande.

I *Madame Deemas underbara resa* är det tydligt för tittarna att det är en personligt färgad upptäcktsfärd i Sverige. Personerna programmet följer har ibland fördomar, de missförstår och talar utifrån sina personliga erfarenheter. Men det finns också en vilja att lära sig mer om andra människors sätt att leva och det finns en värme i deras möten. Paret träffar svenskar i olika delar av landet, många med kopplingar till arabvärlden men också nyanlända från till exempel Syrien. Det är ingen allvetande berättarröst utan de medverkandes egna tankar som driver berättelsen.

I ett avsnitt där paret besöker Småland träffar de ett gift par och inför mötet pratar B och A om sina fördomar och hur homosexualitet inte är accepterat i deras hemland och att de nu är lite nervösa. Vissa av deras spontana reaktioner kan ses som något fördomsfulla. Samtidigt fördjupas bilden av en ung mans historia och hur han tvingats fly Syrien och nu kunde leva öppet som homosexuell.

I det aktuella avsnittet som är det sjätte och sista i serien har tittarna hunnit lära känna A, B och deras chaufför C. Att de är spontana och säger ogenomtänkta saker är en del av deras personlighet och det gör dem mänskliga för tittarna – samtidigt är det ingen tvekan om att de har sunda värderingar om alla människors lika värde och att de vill lära sig mer om företeelser som för dem ter sig exotiska, men som är vardag i Sverige. Fördomar och generaliseringar förblev heller inte oemotsagda. Exempelvis när B spontant sa att ”jag hade hört att de hade sneda ögon” avbröt A honom med ”det där är rasistiskt!”.

Vissa av kommentarerna om samer kan uppfattas som oupplysta och SVT beklagar djupt om de uppfattades som rasistiska, vilket inte var avsikten. Avsikten var att vrida och vända på personernas fördomar för att de skulle utmanas och bemötas. I slutändan har huvudpersonerna och tittarna lärt sig något.

SVT kan dock inte se att formuleringarna om samer skulle vara uppenbart kränkande för människor med samiskt ursprung. Utifrån detta kan SVT inte finna att programmet strider mot bestämmelsen om televisionens särskilda genomslagskraft.

AKTUELL BESTÄMMELSE

Sveriges Television (SVT) ska utöva sändningsrätten sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet). Kraven på saklighet tillämpas enligt granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i ett program kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Med hänsyn till den vidsträckta yttrandefriheten kan kraven ställas lägre i fråga om intervjuade, debattdeltagare och andra så kallade tillfälliga medverkande.

SVT ska ta hänsyn till televisionens särskilda genomslagskraft när det gäller programmens ämnen och utformning samt tiden för sändning av programmen (16 § i sändningstillståndet). Bestämmelsen tillämpas bland annat när det gäller program eller inslag som kan uppfattas som diskriminerande. Den innebär enligt granskningsnämndens praxis att programföretaget inte får sända program eller inslag som är uppenbart kränkande mot något av könen, mot människor med viss hudfärg, nationalitet, religion eller sexuell läggning.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Programmet handlade om A och B:s resa genom Sverige och om deras möten med andra kulturer och levnadssätt. I programmet gavs inledningsvis uttryck för en fördomsfull och stereotyp syn på samer och samisk kultur, bland annat genom påståenden om samers utseende. Enligt nämndens mening måste det dock vara möjligt för programbolaget att i denna typ av program, med personligt färgade berättelser och en skildring av möten mellan människor och kulturer, kunna visa personer som hyser fördomar. I programmet utforskades och motsades senare de fördomsfulla uttalanden som gjorts. Det redogjordes också till viss del för samers situation i Sverige och därigenom problematiserades några av de föreställningar om samer som uttryckts tidigare i programmet. Mot bakgrund av ovanstående anser granskningsnämnden att programmet inte strider mot bestämmelsen om televisionens särskilda genomslagskraft. Med beaktande av det anförda strider det inte heller mot kravet på saklighet.

Detta beslut har fattats av Malin Bonthron, Ulrika Hansson, Clas Barkman, Berivan Yildiz, Staffan Dopping, Malin Bergström och Bo-Erik Gyberg efter föredragning av Cecilia Smitt Meyer.

På granskningsnämndens vägnar

Malin Bonthron

Cecilia Smitt Meyer

Originalhandlingen med namnunderskrifter förvaras hos myndigheten.